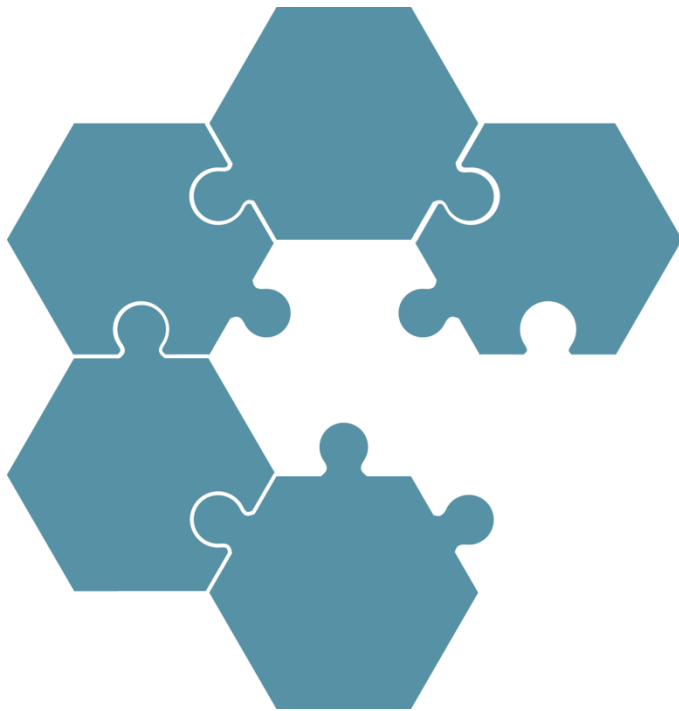

Kriminelle i arbeidslivet

Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningscenter

Publikasjonens tittel: Kriminelle i arbeidslivet

Utgitt: november 2018

Utgitt av: Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES)

Kontakt: post@ntaes.no

Postadresse: c/o ØKOKRIM, Postboks 8193 Dep, N-0034 Oslo

Besøksadresse: C.J. Hambros plass 2, 0164 Oslo

Illustrasjoner: Shutterstock

Grafisk design: ØKOKRIM

Sammendrag

Mer enn 28 000 personer har de siste ti år blitt anmeldt for mistanke om lovbrudd på forvaltningsområdene til Skatteetaten, NAV, Arbeidstilsynet og Tolletaten.

Situasjonsbeskrivelse 2017¹ ga en kvalitativ beskrivelse av metoder i arbeidslivskriminaliteten. Denne rapporten tar utgangspunkt i funnene om at virksomheter tilstreber å fremstå med en lovlydig fasade i myndighetenes registre, og aktivitet flyttes til nye virksomheter som en respons på myndighetenes krav.

Kriminelle i arbeidslivet gir noen sentrale funn som kan styrke arbeidet mot kriminelle aktører som påtreffes gjentatte ganger i kontrollarbeidet. Personer som har blitt anmeldt av kontrolletatene flere ganger og har, eller har hatt, ledende rolle i virksomhet, er ofte også siktet eller dømt i profittmotivert kriminalitet. En relativt liten gruppe personer med ledende roller i arbeidslivet kan knyttes til et stort omfang straffbare forhold.

Konkurshyppighet i virksomheter ledet av personer registrert med flere straffbare forhold er meget høy. Blant personer med konkurshistorikk er dobbelt så mange siktet for annen økonomisk kriminalitet, sammenliknet med personer uten konkurser. Konkurs benyttes for å unngå personlig ansvar for kriminalitet begått i virksomhetens navn, og som verktøy ved unndragelse av verdier.

Rapporten sender også et varsku mot bruk av stråmenn. Sannsynligheten er stor for at kriminelle med konkurshistorikk og flere straffbare forhold, men uten rolle i dag, benytter stråmenn for å fortsette sin aktivitet. Uten rolle eller registeroppføring i virksomhet vil personer som står bak kriminaliteten unngå tradisjonell kontrollvirksomhet. Stråmenn benyttes særlig der virksomhetens eneste funksjon er å være et verktøy for gjennomføring av kriminalitet.

¹ Arbeidslivskriminalitet i Norge. Situasjonsbeskrivelse 2017. NTAES, juni 2017.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innledning	5
1. Metode og data	6
1.1 Utvalget fra STRASAK	7
1.2 Anmeldelser fra etatene	7
1.3 Andre straffbare forhold	7
1.4 Ledende rolle i virksomhet.....	8
1.5 Avgrensningen i utvalget.....	8
2. Risikogruppen.....	9
2.1 De kriminelle i arbeidslivet er siktet for andre straffbare forhold	10
2.2 Aksjeselskap er overrepresentert blant kriminelle i arbeidslivet	11
2.3 Mange virksomheter uten ansatte.....	12
2.4 De kriminelle i arbeidslivet er i bransjer forbundet med a-krim.....	13
3. Konkurskriminalitet	15
3.1 Mange konkurser i risikogruppen.....	16
3.2 Uten rolle nå, men fortsatt aktuelle	17
4. Stråmenn	18
4.1 Stråmenn i registeret.....	18
4.2 Går rundt forbud	18
4.3 Omgår kvalifikasjonskrav	19
Referanser.....	20

Innledning

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (NTAES) fikk den 13. mars 2018 i oppdrag av Det sentrale samarbeidsforum (DSSF) å beskrive kjennetegn ved personer og virksomheter som politi- og kontrolletatene har avdekket i bekjempelsen mot arbeidslivskriminalitet.

Etatene har hver for seg mye informasjon om aktører som har begått arbeidslivskriminalitet. Det finnes likevel få felles tverretatlige kjennetegn ved foretak og personer involvert i arbeidslivskriminalitet.

Arbeidslivskriminaliteten gjennomføres systematisk, er organisert og dynamisk. Aktørene flytter aktiviteter mellom selskaper og bransjer, og anstrenger seg for å få virksomhetene de driver til å fremstå som lovlige. Politiet og kontrolletatene støter stadig på kjenninger med nye virksomheter, men eier- og ansvarsforholdene er ofte uklare.

Utførelse av kriminalitet i forlengelse av lovlig virksomhet stiller politiet og kontrolletatene overfor komplekse utfordringer. En effektiv bekjempelse fordrer blant annet kunnskap om bransjene de kriminelle opererer i, hvilken kriminalitet som kan utøves i forlengelsen av driften og hvem som er utøverne av kriminaliteten.

Kunnskap om hvordan etatenes tiltak og sanksjoner effektivt kan brukes for å forstyrre og bekjempe kriminaliteten er også avgjørende. Hvis risikoen for oppdagelse oppleves som lav, og/eller konsekvensene av etatenes reaksjonsmuligheter ikke oppleves avskrekkende, vil lovbrudd både gjennomføres og gjentas.

Rapportens primærkilde er straffbare forhold anmeldt til politiet de siste ti år av kontrolletatene. En stor del av materialet gjelder perioden før det tverretatlige samarbeidet ble formalisert, med de prioriteringer og bruk av virkemidler som da var styrende for hver enkelt etat.

NTAES har for første gang benyttet persondata. Senteret har høstet nyttige erfaringer med tilgjengelige data, mangler og kopleingsmuligheter og ønsker å ta i bruk erfaringene i fremtidig arbeid med større datasett.

Funnene fra rapporten vil gi ny kunnskap i det tverretatlige samarbeidet. Både i et strategisk perspektiv, men også som indikatorer for bruk i samarbeidet mot arbeidslivskriminaliteten.

1. Metode og data

Arbeidslivskriminalitet er et begrep som favner vidt og omfatter en rekke ulike lovbruddstyper, selv om det ikke er et juridisk avklart begrep. Utvelgelse av tilgjengelige registeropplysninger² på arbeidslivskriminalitet krever seleksjon av lovbrudds- eller forvaltningssakstype. Alvorlighet, organisering og intensjon er av betydning i forståelsen av hva som omfattes av begrepet.

Hva som anmeldelses til politiet av kontrolletatene, følger av den enkelte etats anmeldelsesinstruks. Data i Straffesaksregisteret (STRASAK) er basert på koder som politiet manuelt legger inn når en sak blir registrert.³

Utvalget i rapporten består av personer registrert i STRASAK som mistenkt, siktet eller dømt der NAV, Toll, Skatt eller Arbeidstilsynet er registrert som *melder* eller *fornærmet*. Anmeldelsene omfatter kun lovbrudd som er avdekket i kontroller.⁴ Anmeldelser opprettet av politiet, uten melder eller fornærmet, er ikke med i utvalget.

Hovedvekten av rapporten baserer seg på kvantitativ analyse av data fra STRASAK og Enhetsregisteret om virksomheter og rollehavere.⁵ Som supplement er det gjennomført intervjuer med fagpersoner⁶, samt saksgjennomgang for å belyse og eksemplifisere funn fra analysen.

Opplysninger om ledende roller⁷ i virksomheter⁸ fra Enhetsregisteret for perioden 1.1.2008 – 15.8.2018 er koblet til utvalget av personer fra STRASAK.

Det er i tillegg innhentet data fra STRASAK på alle forhold knyttet til personene i utvalget, avgrenset til forhold hvor personene har status som *siktet* eller *dømt*.

Grunnet manglende registrering i STRASAK av midlertidige ID-nummer for utenlandske statsborgere på korttidsopphold (D-nummer), vil utvalget være skjevt. Ingen personer med D-nummer er med i utvalget, og utenlandske statsborgere er derfor underrepresentert.

Anmeldelser hvor det kun er registrert organisasjonsnummer og virksomhetsnavn er utelatt. Dette har størst konsekvens for anmeldelser inngitt av Arbeidstilsynet, da etaten i hovedsak relaterer seg til juridiske personer (virksomheter, o.l.). Over halvparten av alle forhold hvor Arbeidstilsynet er melder eller fornærmet, er utelatt fra analysen. Kriminalitet og kriminelle aktører som er avdekket på Arbeidstilsynets område er dermed svakere representert i utvalget sammenlignet med NAV, Toll og Skatteetaten.

² Utredning – behovet for regelverksendringer mv. NTAES 6.1.2017

³ STRASAK-rapporten 1. tertial 2018

⁴ Anmeldelser knyttet til etatenes bygninger, utstyr og personell er ikke inkludert. Dette gjelder blant annet hærverk, tyverier, trusler og truende atferd. Narkotika- og dopingsaker er også holdt utenfor. Dette påvirker i størst grad antall saker fra Tolletaten. Undersøkelsessaker er også ekskludert.

⁵ Endring i politiregisterforskriften av 22.6.2018 med nytt kapittel 59 hvor NTAES gis hjemmel til å etablere nytt politiregister har gjort det mulig å samkjøre uttrekk av data fra flere registre.

⁶ Intervjuer er gjort med medarbeidere fra Kripas, ØKOKRIM, Politihøgskolen, Felleseenhet for utlending og forvaltning i Oslo politidistrikt, Tollregion Oslo og Akershus, og gruppemøter er avholdt med medarbeidere ved a-krimsentrene i Trondheim og Bergen.

⁷ En ledende rolle er en funksjon en person kan ha i en virksomhet registrert i Enhetsregisteret. Eksempler er styrets leder, daglig leder, innehaver og styremedlem.

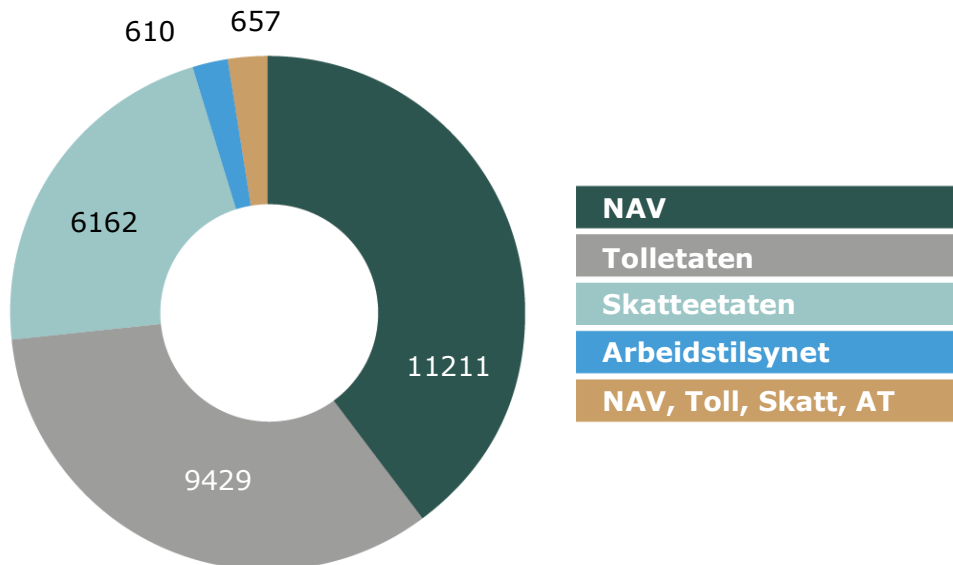
⁸ Ledende roller i enhetstyper som i liten grad inngår i arbeidslivet er utelatt. Dette omfatter blant annet foreninger, borettslag, boligsamvirke og lignende.

1.1 Utvalget fra STRASAK

I STRASAK er 28 069 personer registrert som mistenkt, siktet eller dømt for straffbare forhold hvor etatene er registrert som melder eller fornærmet i perioden 2008-2017. De straffbare forholdene er ikke avgrenset til arbeidslivskriminalitet.

Figur1: Antall personer i utvalget som er anmeldt, fordelt mellom etatene

Figur 1 viser fordelingen av de 28 069 personene mellom etatene. Personer som er anmeldt av mer enn en etat i løpet av tiårsperioden, er skilt ut i egen gruppe

1.2 Anmeldelser fra etatene

Flertallet av de 28 069 personene i utvalget fra STRASAK, er anmeldt kun én gang av en av etatene i tiårsperioden. En mindre gruppe på 3 437 personer, 12 prosent av utvalget, er anmeldt to eller flere ganger av én eller flere etater. Analysen er avgrenset til personer med to eller flere anmeldelser. Anmeldelser fra etatene inkluderer også mistenkte, foruten siktede og dømte personer.⁹

Anmeldelser kan være delt opp i flere forhold i Straffesaksregisteret. Flere forhold fra én etat i løpet av et kalenderår, er slått sammen og telt som én anmeldelse.

1.3 Andre straffbare forhold

Mer enn halvparten, 15 486 personer av utvalgets 28 069 personer, er i tiårsperioden siktet eller dømt for minst ett annet straffbart forhold, i tillegg til det de er anmeldt for av etatene. Til sammen er de 15 486 personene siktet eller dømt for 68 672 andre straffbare forhold registrert i STRASAK. Andre straffbare forhold er inkludert kun der personen er siktet eller dømt i saken for å sikre utvalgets relevans. Personer med status som mistenkt er utelatt.

⁹ Mistenkte er tatt med i tillegg til siktede og dømte for anmeldelser, blant annet som følge av at lovbruddene er avdekket i etatenes kontroller. Å utelate mistenkte ville gitt stor reduksjon i anmeldelser og anmeldte personer, inkludert nyere saker som fortsatt er under behandling, eller hvor det ikke foreligger rettskraftig dom.

1.4 Ledende rolle i virksomhet

Av utvalget på 28 069 personer fra STRASAK er 15 408 personer registrert med ledende roller i 47 159 virksomheter i løpet av tiårsperioden. Ledende rolle er en funksjon en person kan ha i en virksomhet registrert i Enhetsregisteret. Ledende roller omfatter innehaver, deltager, styrets leder, daglig leder og styremedlemmer.

Ledende rolle i virksomhet er utslagsgivende for hvilke typer lovbrudd de etatsanmeldte personene i tillegg er siktet for. Anmeldte med og uten ledende rolle har ulik profil. Anmeldte med ledende rolle er langt hyppigere siktet for kriminalitetstypen *økonomi*, mens anmeldte uten slike roller i større grad er siktet for lovbrudd innen *narkotika*, *vold* og *vinning*.

Personer uten historisk eller nåværende ledende rolle er ikke omhandlet videre, uansett antall anmeldelser eller andre straffbare forhold.

1.5 Avgrensningen i utvalget

Avgrensningene i analysen sikrer at utvalget består av personer som har utført kriminalitet av et visst omfang og av en viss alvorlighetsgrad. Registerdata alene er ikke egnet til å identifisere de «største» aktørene i arbeidslivskriminaliteten, eller til å avdekke bakmenn, stråmenn eller samhandling mellom personer og virksomheter i nettverk. Det vil dermed finnes mange personer som også burde vært med i utvalget («falske negative»), men som ikke finnes i registrene. Gjennom avgrensningene utelukker vi imidlertid et flertall av personer som ikke hører med i dette utvalget (falske positive).

Avgrensningene gir et utvalg på 1 705 personer som er anmeldt flere ganger, siktet eller dømt for andre straffbare forhold og har eller har hatt minst en ledende rolle i virksomhet. Av de 1 705 personene har 1 047 fortsatt ledende roller i virksomheter, mens 658 personer ikke lenger er rollehaver.

2. Risikogruppen

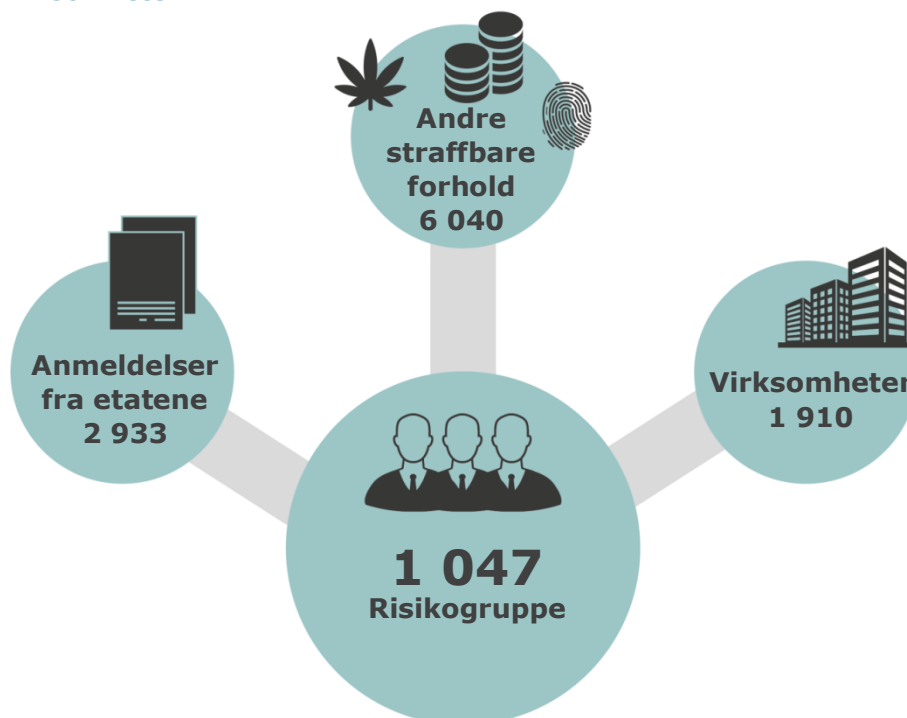
De 1 705 i utvalget har utpekt seg ved at de i en tiårsperiode har innehatt ledende rolle i en virksomhet, og i samme periode har flere anmeldelser fra etatene, og har vært siktet eller domfelt for andre forhold. De har gjentatte ganger vist manglende evne eller vilje til å innrette seg etter myndighetenes krav. Gruppen er vurdert å ha forhøyet risiko for å begå nye lovbrudd med bruk av virksomhet. Av personene i utvalget er 1 047 også i dag registrert med rolle, i til sammen 1 910 virksomheter.

De 1 047 personene kjennetegnes ved at de er:

- anmeldt av kontrolletatene minst to ganger
- siktet eller dømt for minst ett annet straffbart forhold
- registrert med aktive roller i virksomhet¹⁰

Risikobegrepet omfatter sannsynligheten for at en handling gjennomføres og konsekvenser av den. De 1047 personene i datautvalget omtales heretter som *risikogruppen*; Kriminelle i arbeidslivet med evne til å utføre lovbrudd.

Figur 2: Oversikt over risikogruppens anmeldelser fra etatene, andre straffbare forhold og aktive virksomheter.

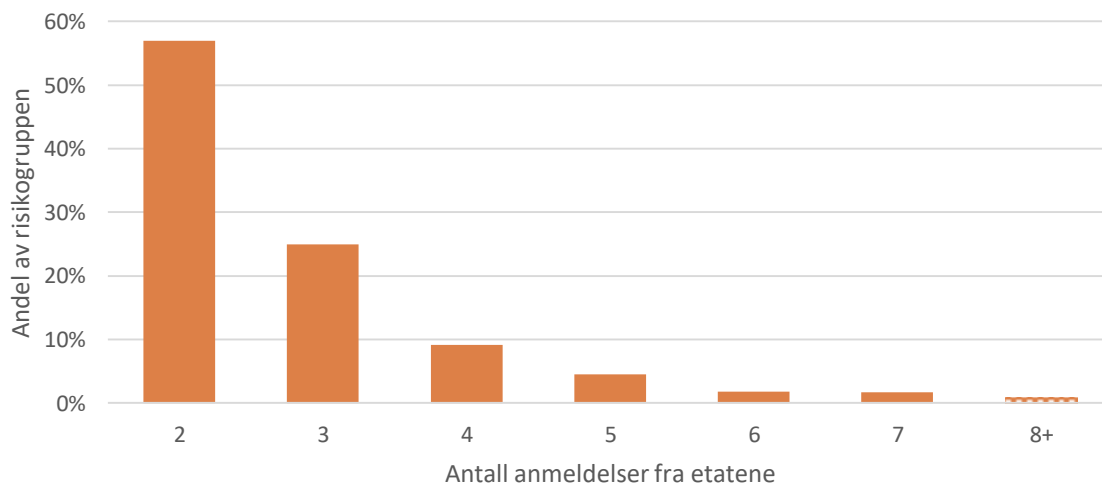
¹⁰ Per 6. august 2018

De siste ti år har personer i risikogruppen vært oppført med rolle i 4 519 ulike virksomheter. Dette utgjør flere virksomheter per person enn for andre etatsanmeldte. En større andel av de tidligere virksomhetene til de kriminelle har også blitt slettet i Enhetsregisteret. Seksti prosent av virksomhetene risikogruppen har eller har hatt rolle i, står som slettet i Enhetsregisteret. For alle anmeldte utgjør de slettede virksomhetene femti prosent.

Risikogruppen er registrert totalt med 2 933 anmeldelser fra kontrolletatene i løpet av tiårsperioden. I gjennomsnitt har hver person blitt anmeldt 2,8 ganger og drøyt halvparten av risikogruppen har blitt anmeldt flere enn to ganger av etatene.

Figur 3: antall anmeldelser fra etatene

2.1 De kriminelle i arbeidslivet er siktet for andre straffbare forhold

Risikogruppen har i tillegg 6 040 siktelsener eller domfellelser for andre forhold, som ikke er anmeldt av kontrolletatene, mot seg i perioden. I gjennomsnitt tilsvarer dette nesten seks saker per person.

For å ha et sammenligningsgrunnlag er en kontrollgruppe etablert bestående av 3 328 tilfeldig utvalgte personer i STRASAK som er registrert som siktet eller dømt i perioden 2008 til og med 2017. Kontrollgruppen skal gjenspeile den generelle fordelingen av kriminalitet blant alle politianmeldte.

Sammenholdt mot alle anmeldte av etatene, og mot kontrollgruppen, er en større andel av risikogruppen siktet eller domfelt for lovbrudd innen kriminalitetstypene *økonomi*, *vinning*, *trafikk* og *annen* i tiårsperioden.

Det er særlig anmeldelser knyttet til *økonomi* som skiller seg ut. Hele 48 prosent av 1 047 har blitt anmeldt for straffbare forhold innen økonomi av andre enn Arbeidstilsynet, NAV, Skatt og Toll. Dette er anmeldelser fra politiet, fra andre etater, bostyrere, kunder, leverandører og andre.¹¹

¹¹ Anmeldelser fra etatene som ikke er korrekt registrert med *melder* eller *fornærmet* i STRASAK kan også inngå her.

Også kriminalitetstypene *vinning* og *annen* inneholder en rekke straffbare forhold av økonomisk art. Blant annet er anmeldelser knyttet til bedrageri, underslag, heleri og ufortolde varer samlet under *vinning*¹². Kriminalitetstypen *annen* omfatter blant annet falsk forklaring, bruk og tilvirkning av falske dokumenter, manglende selvangivelse og brudd på alkoholloven.

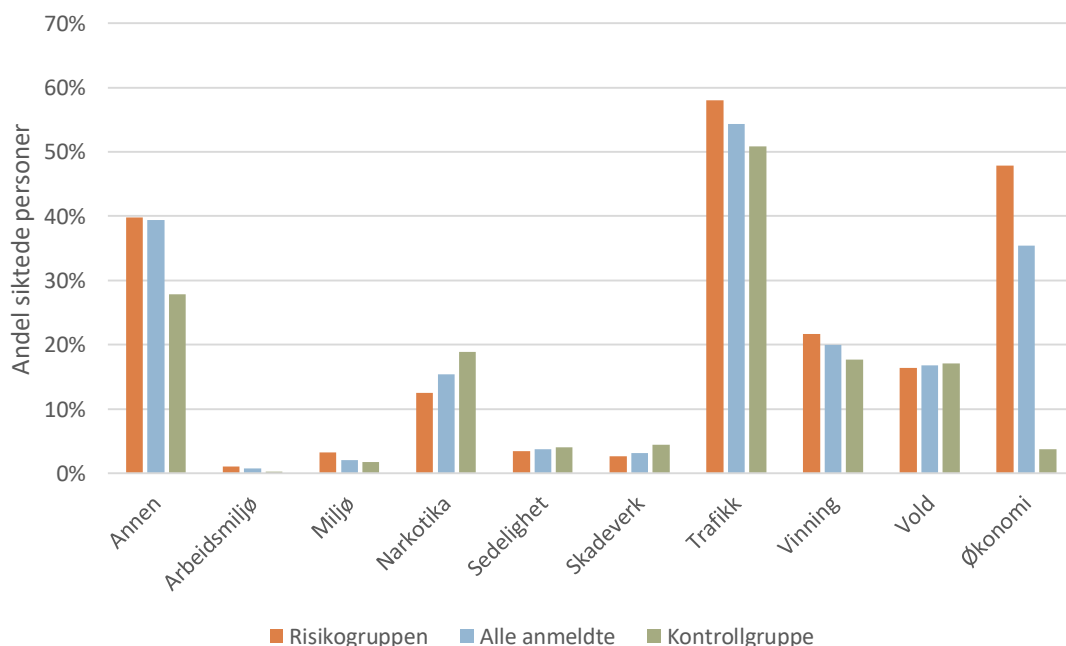
Hovedvekten av saker i kriminalitetstypen *trafikk* omhandler kjøring uten gyldig førerkort og brudd på hastighetsbestemmelser. Forenklete forelegg, det vil si forelegg som blir akseptert umiddelbart, blir ikke registrert i STRASAK. Registrerte brudd på hastighetsbestemmelser omhandler dermed brudd som er for alvorlige til at det kan ilegges forenklete forelegg, eller forenklete forelegg som ikke aksepteres av mottaker. Svært få i risikogruppen har kun andre straffbare forhold innen *trafikk*.

Risikogruppen er også noe overrepresentert i kriminalitetstypene miljø og arbeidsmiljø, men det er få saker i disse kategoriene.

Risikogruppen er i noe mindre grad siktet for andre kriminalitetstyper som i liten grad forbindes med næringsvirksomhet, slik som *narkotika*, *sedelighet*, *skadeverk* og *vold*.

Den store andelen siktelsener knyttet til økonomiske forhold kan indikere at risikogruppen ikke kun begår lovbrudd mot etatenes forvaltningsområder, men utøver også andre former for økonomisk kriminalitet i sine virksomheter. Dette støtter opp under bildet av de kriminelle i arbeidslivet som personer som utnytter muligheter for profitt der de finnes.

Figur 4: Andel personer siktet for andre forhold, fordelt over kriminalitetstyper

2.2 Aksjeselskap er overrepresentert blant kriminelle i arbeidslivet

De 1 047 i risikogruppen står i dag registrert med ledende rolle i 1 910 aktive virksomheter. Dette utgjør 1,8 virksomheter per person, som er det samme

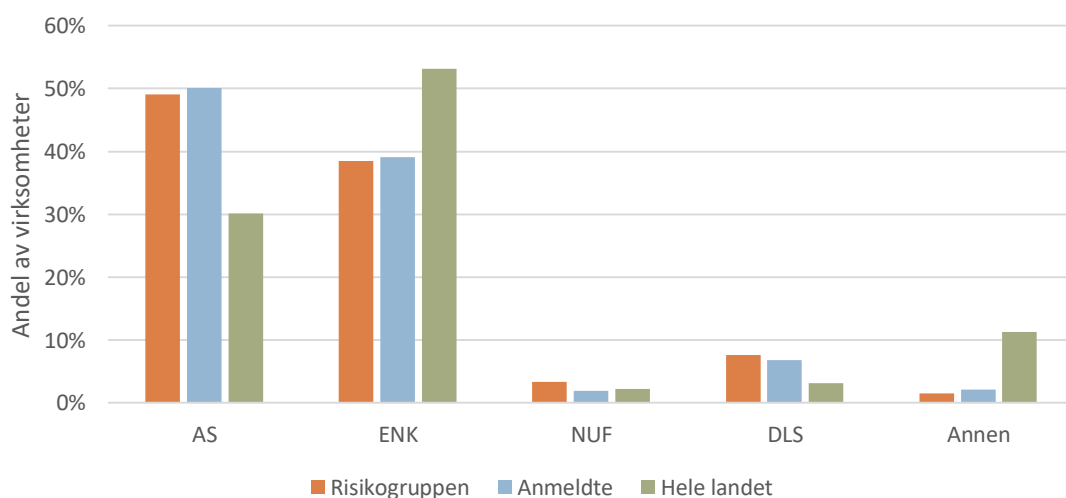
¹² Bedragerier ble flyttet til kriminalitetstypen *økonomi* etter innføring av ny Straffelov i 2015.

forholdstallet som for anmeldte for øvrig. Nær halvparten av virksomhetene er registrert som aksjeselskap, mens 38 prosent er enkeltpersonforetak. I Norge for øvrig er enkeltpersonforetak den mest utbredte enhetsformen. Om lag halvparten av alle norskregistrerte virksomheter er enkeltpersonforetak.¹³

Aksjeselskapenes overrepresentasjon blant risikogruppen kan delvis forklares med at etatene anmelder forhold med en viss alvorlighetsgrad, og at aksjeselskaper er en enhetsstype som ofte er benyttet blant større virksomheter. Samtidig er det klare fordeler ved et aksjeselskap om virksomheten skal benyttes i utøvelsen av kriminalitet. Enhetsstypen innebærer blant annet at eier ikke står personlig ansvarlig for gjeld og andre økonomiske forpliktelser ved konkurs. Et aksjeselskap gir også et inntrykk av seriøsitet overfor kunder, leverandører og myndigheter. Et lovlydig ytre kan gi tilgang til oppdrag og tilskuddsordninger.

Figur 5: Fordeling av virksomheter per enhetsstype

I DLS inngår deltagerlignende selskaper som ANS, BA, DA og KS. Annen omfatter alle andre enhets typer.

2.3 Mange virksomheter uten ansatte

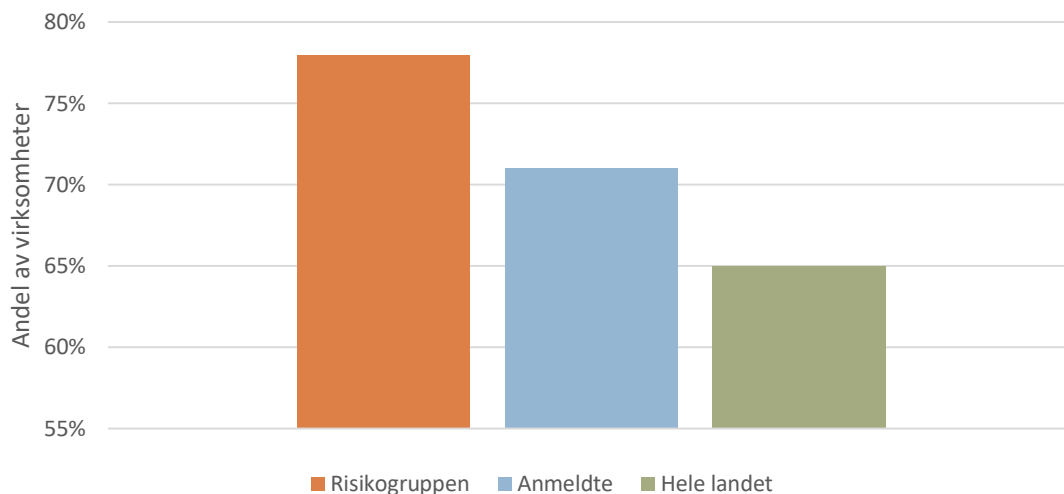
Risikogruppen har større andel ledende roller i virksomheter hvor det er ikke registrert ansatte enn alle anmeldte og landet generelt.¹⁴ 95 prosent av utvalgets enkeltpersonforetak er registrert uten ansatte, tilsvarende tall for aksjeselskap er 63 prosent.

¹³ <https://www.brreg.no/produkter-og-tjenester/statistikk/bedrifts-og-foretaksstatistikk/>

¹⁴ <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/statistikker/bedrifter>

Figur 6: Andel av virksomheter uten registrerte ansatte

En fjerdedel av risikogruppen har ledende roller i flere virksomheter uten registrerte ansatte. Noen av virksomhetene benyttes sannsynligvis til kriminalitet sett opp mot risikogruppens tidligere adferd. Virksomhetene kan benytte svart arbeidskraft, det innbetales da ikke arbeidsgiveravgift eller forskuddsskatt. En forklaring på hvorfor de kriminelle har ledende roller i flere virksomheter kan være at de skal kunne flytte aktivitet dersom de kommer i etatenes søkelys eller blir begjært konkurs.

2.4 De kriminelle i arbeidslivet er i bransjer forbundet med a-krim

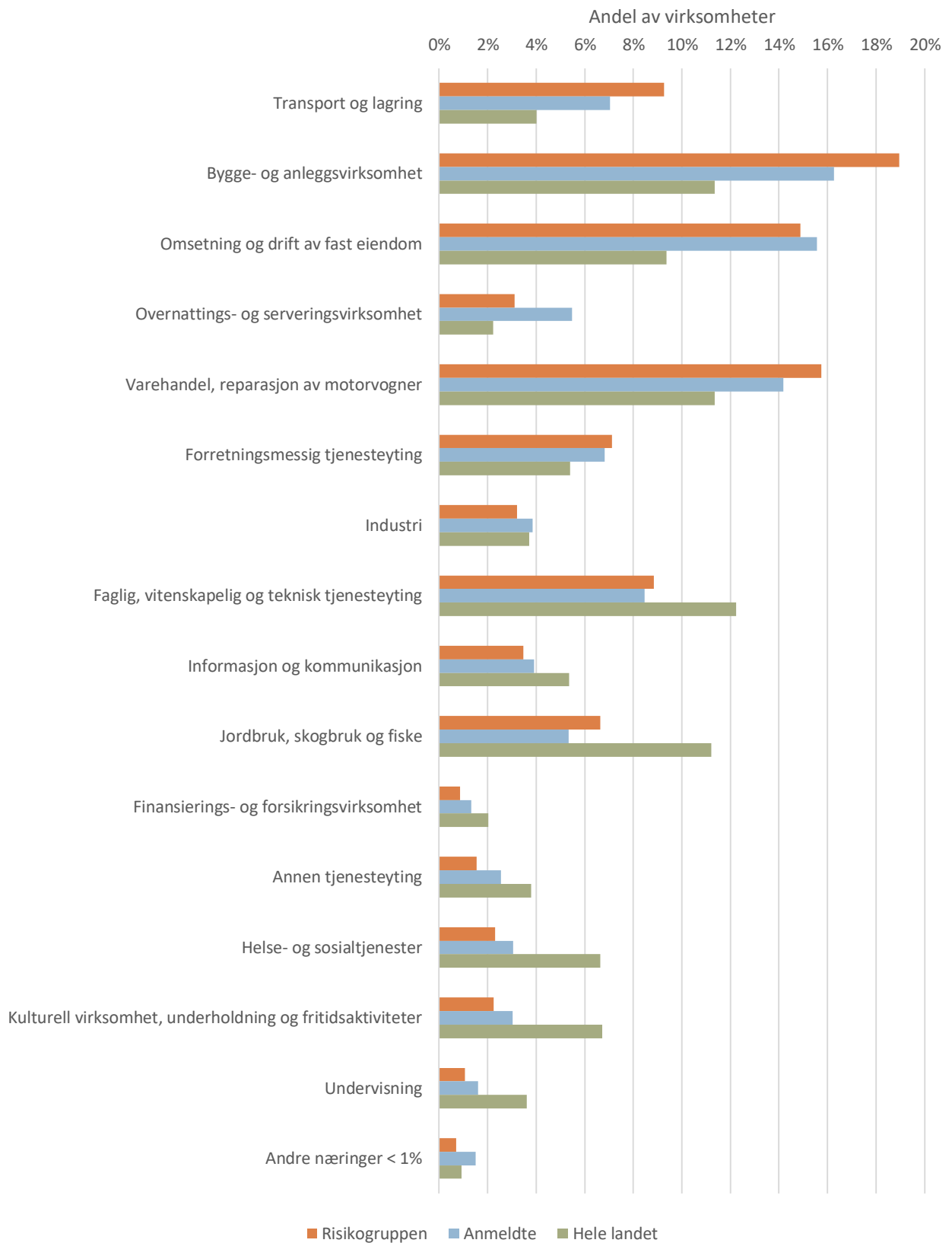
Virksomhetene til risikogruppen finnes i alle deler av arbeidslivet. De er like fullt overrepresentert i bransjer som ofte forbindes med arbeidslivskriminalitet. Dette inkluderer bransjer som bygg og anlegg, bilpleie, eiendom, transport og tjenesteyting. Store deler av disse bransjene karakteriseres ved mye bruk av ufaglært arbeidskraft, kontantomsetning og arbeidsintensitet. De er preget av stor aktivitet, mobilitet og tidsbegrensede oppdrag. Dette gir mulighetsrom for å oppnå ekstra profitt fra lovbrudd. Flere av de nevnte bransjene har imidlertid også vært satsingsområder på kontrolliden for Skatteetaten og Arbeidstilsynet. Dette har trolig bidratt noe til at disse bransjene er overrepresentert i datagrunnlaget.

I en studie foretatt av Skatteetaten med utgangspunkt i kontrolldata er det i grove trekk de samme bransjene som peker seg ut.¹⁵ Forfatterne påpeker likevel at bransje i seg selv ikke er den viktigste forklaringsfaktoren, men at egenskaper ved virksomheten og rolleinnhavere er de viktigste kjennetegnene for virksomheter som begår arbeidslivskriminalitet. Denne rapporten går ikke like langt i å vurdere vekten av de ulike kjennetegnene, men viser likevel til at risikogruppen og virksomhetene skiller seg ut på flere områder enn kun bransje.

¹⁵ Djupdal og Myhrvold-Hanssen, «Arbeidslivskriminalitet kan bekjempes», 2017

Figur 7: Fordeling av virksomheter etter næringshovedområde

3. Konkurskriminalitet

Konkurser er en del av næringslivet og ikke ulovlig i seg selv, men det avdekkes ofte lovbrudd ved konkurs. I følge ØKOKRIM er det lovbrudd i over halvparten av alle konkurser.¹⁶ Lovbrudd ved konkurs varierer fra sak til sak hva angår planlegging, intensjon, alvorlighetsgrad og omfang. For personer anmeldt av etatene fremstår en stor andel av konkurser planlagt med intensjon om profitt basert på ulovlige metoder, samt for å unngå personlig ansvar for kriminaliteten som er utført. Konkurs er ofte knyttet til alvorlig kriminalitet som omfatter betydelige beløp. Særlig bekymringsfullt er at kriminell aktivitet ofte fortsetter i ny virksomhet.

Antallet konkurser er på nivå med finanskrisetåret 2009, og denne utviklingen er ikke i tråd med utviklingen i norsk økonomi.¹⁷ I 17 prosent av alle konkurser i landet har en av de anmeldte hatt en ledende rolle.¹⁸ Omfanget av konkurs gjenspeiler mer enn utvikling i økonomien. En betydelig andel av konkurser er resultat av at kriminalitet avdekkes i virksomhetene. Virksomhetene er sjelden i stand til å betale unndratte eller urettmessig mottatte midler fra det offentlige.

2017 var et toppår for konkurs i aksjeselskap, og 2018 ligger an til å bli et nytt toppår.¹⁹ Personer som utfører kriminalitet i aksjeselskap lider sjelden økonomisk tap, viser erfaringer fra etatenes kontroller. Økonomiske sanksjoner fra kontrolletatene har derfor liten reell effekt der virksomhetene er rigget for en planlagt konkurs.

¹⁶ <https://www.okokrim.no/konkurskriminalitet.422272.no.html> [lesedato 6.11.18]

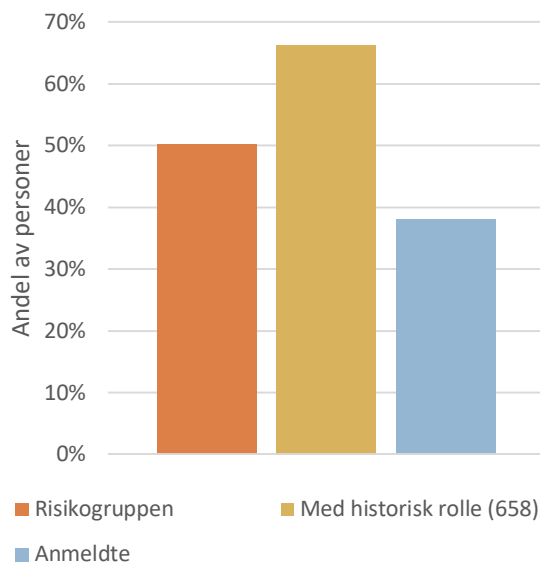
¹⁷ <https://www.ssb.no/statbank/table/08551>

¹⁸ Anmeldte har hatt ledende rolle i 5 000 av totalt 29 000 konkurser og tvangsavviklinger i hele landet fra 2013 til og med 2017. Kilde for hele landet: brreg.no, Konkursregistret (hentet 19.10.2018).

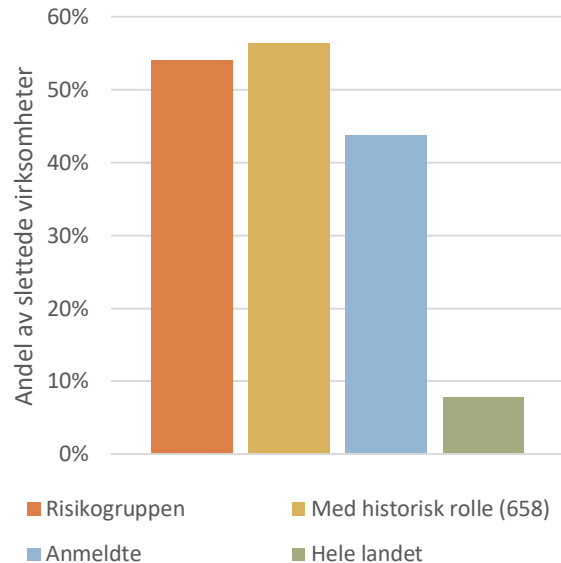
¹⁹ <https://www.ssb.no/statbank/table/07165>

Figur 8: Andel personer med konkurshistorikk

Figur 9: Andel konkurser av slettede virksomheter

3.1 Mange konkurser i risikogruppen

Figur 8 viser at 50 prosent av personene i risikogruppen har konkurshistorikk, mot 38 prosent av personer som har en anmeldelse fra etatene.

Hele 65 prosent av personer med konkurshistorikk er siktet eller dømt for økonomisk kriminalitet utenom forholdene som er anmeldt av etatene. Andelen for de uten konkurshistorikk er 28 prosent. Det ser dermed ut å være en klar sammenheng mellom konkurs og økonomisk kriminalitet. Konkurs benyttes for å unngå personlig ansvar for kriminalitet begått i virksomhetens navn.

Andel virksomheter der konkurs er årsak til sletting fremkommer av figur 9. I risikogruppen har 54 prosent av slettede virksomheter endt med konkurs. Spesielt stor er andelen for aksjeselskap, der 77 prosent har endt med konkurs. På landsbasis er konkurs årsak for åtte prosent av virksomhetene som slettes.

For mange i risikogruppen kan konkurs være et resultat av en vel gjennomført kriminell handling, og ikke et resultat av en mislykket etablering. Med konkurs slettes krav oppstått ved avdekkede unndragelser og bedrageri av offentlige midler. Pengene kan til dels være benyttet til å utkonkurrere lovlige virksomheter og til dels kriminelt utbytte.

3.2 Uten rolle nå, men fortsatt aktuelle

I kontrollarbeidet mot a-krim påtreffes personer som tidligere har hatt ledende roller i virksomheter der lovbrudd ble avdekket. Personene styrer ofte i praksis fortsatt den kriminelle aktiviteten i nye virksomheter, men med nye personer i registrerte lederroller.

658 personer har hatt historiske lederroller og oppfyller alle andre risikokriterier som personene i risikogruppen.

Én markant forskjell sammenlignet med risikogruppen gjelder antall og andel med konkurs. Hele 66 prosent har hatt lederrolle i en virksomhet som har gått konkurs (figur 8), der halvparten står bak flere enn én konkurs. Personene med historiske roller er i enda større grad enn risikogruppen siktet eller dømt for økonomisk kriminalitet.

Kriminell aktivitet avslørt av tilsyn

Max, mann i trettiårene, godt kjent av politiet, roller i flere virksomheter og med mange saker i straffesaksregisteret. Lovbruddene han er anmeldt, siktet eller dømt for, er både i og utenfor kontrollatatenes forvaltningsområder. Vold, trusler og narkotika på den ene siden, merverdiavgiftsbedrageri, manglende bokføring og omgåelse av konkursskarantene ved bruk av stråmenn på den andre side.

Felles for virksomhetene som Max leder er gjentatte brudd på lover og regler med virksomheter som tømmes innen oppgjør begjæres og Max fordufter. Midlene forsvinner, mens aktiviteten starter opp igjen i ny virksomhet. De siste ti årene har Max drevet ti ulike virksomheter, ofte med stråmenn i rollene. Halvparten av virksomhetene har operert ut fra samme adresse.

Virksomheten i 2018 er et bilverksted som også driver salg av bildeler. Arbeidstilsynet har gitt flere pålegg etter å ha avdekket uregistrerte arbeidstakere med ulovlige vilkår og et helseskadelig arbeidsmiljø. Tvangsmulkt ble brukt for å skaffe opplysninger fra virksomheten. Ingen vedkjente seg å være leder. I tillegg ble det avdekket at skilt med godkjenning for verksteddrift var forfalsket. Max har konkursskarantene.

Ved et tilsyn var Max til stede i kundemottaket, men forklarte at han ikke jobbet der. Formell leder og eier var en stråmann. Forholdet ble «ordnet opp» ved å bytte stråmann til hans yngre bror. Det siste året har fire arbeidstakere jobbet virksomheten, derav to ungdommer på NAV-tiltak. Arbeidstilsynet kom tilbake på tilsyn og fant ungdommene arbeidende under helseskadelige forhold. Arbeidstilsynet ila nok en gang tvangsmulkt for å få virksomheten til å etterkomme påleggene.

Aksjeselskapet ble begjært konkurs et halvt år etter tilsynet. To dager senere har Max registrert et nytt aksjeselskap. Det nye selskapet driver videre fra samme lokaler under et lignende navn som det opprinnelige.

4. Stråmenn

En stråmann er en person som opptrer utad som ansvarlig for en virksomhet, gjerne mot betaling fra den reelt ansvarlige. Oppdragsgiver, eller den reelle rollehaver, vil selv unngå å stå frem av én eller flere grunner.

Stråmenn benyttes i registrering av ledende rolle i Enhetsregisteret. Knytningen mellom reell rollehaver og virksomhet blir tildekket. I arbeidslivskriminaliteten er bruk av stråmann en kjent metode. Tidligere formelle rollehavere påtreffes ute ved kontroller, men uten en ledende rolle i den nye virksomheten. Mistanken om at personen med tidligere rolle fortsatt er den reelt utøvende er ofte stor.

Reelle rollehavere kan ha ulike motiv for å benytte stråmenn:

- Dårlig omdømme i arbeidslivet
- Kjent for politi- og kontrolletatene
- Ny virksomhet brukes til å begå kriminalitet
- Unngå historiske krav fra kreditorer (både til private og det offentlige)
- Omgå forbud om drift av næringsforbud
- Skaffe til veie påkrevd godkjenning

4.1 Stråmenn i registeret

Registerdata likestiller stråmenn med alle formelt registrerte rollehavere. Det er sannsynlig at stråmenn er inkludert i anmeldelsene fra etatene og inkludert i analysen. Det er sannsynlig at flere av de 658 personene som ikke har ledende rolle nå, i dag benytter stråmenn. De 658 er registrert med en rekke forhold på etatenes forvaltningsområde og andre straffbare forhold med tyngde mot økonomisk kriminalitet

Uten en aktiv rolle, begrenses oppmerksomheten fra kontrolletatene samtidig som kriminaliteten kan fortsette som før, men da med en mer tilsynelatende lovlydig front.

Når stråmenn benyttes vil reelle rollehavere være registrert med færre lovbrudd enn det som er tilfellet.

4.2 Går rundt forbud

Vedtak om konkursskarantene kan omgås ved bruk av stråmenn. På samme måte som dom på næringsforbud og dom på inndragning av kriminelt utbytte kan omgås. Informasjon om hvem som har konkursskarantene og næringsforbud er i liten grad tilgjengelig. Manglende åpenhet gjør det enkelt å omgå vedtak om konkursskarantene og næringsforbud ved å bruke stråmenn i registrering av nye virksomheter. Registrering av stråmenn i ledende rolle gjør det fullt mulig å opprettholde «status quo», og samtidig

som risikoen for å bli kontrollert reduseres. I tillegg gjør manglende åpenhet det lettvis for reell rollehaber å fortsette som før konkursskarantenen.

4.3 Omgår kvalifikasjonskrav

I enkelte typer næringsvirksomhet er det etablert godkjenningsordninger som vektlegger særlig krav til vandel hos ledende rollehavere. Ordningene, som blant annet omfatter godkjenning i serveringsvirksomhet og løyve ved brukthandelvirksomhet, er etablert for å hindre kriminelle tilgang til næringer som er særlige sårbare for å bli utnyttet i kriminalitet. Personer som vil drive slik virksomhet uten å ha den påkrevde vandel, eller som mister den, er bruk av stråmenn en nødvendighet for å omgå lovverkets krav til kvalifikasjoner.

Stråmenn blir benyttet både for å unngå krav fra kreditorer og for å omgå vedtak som utestenger en person fra næringsvirksomhet. I tillegg blir stråmenn benyttet der virksomheten i seg selv etableres eller skaffes som verktøy til å begå kriminalitet.²⁰

I tverretatlige kontroller oppstår det med jevne mellomrom situasjoner hvor det fremkommer indikasjoner på stråmenn. Indikasjoner som gir grunn til å tvile på om de registrerte opplysninger om rollehavere er korrekte. Det kan være krevende å avdekke at reell leder er annen person enn den formelle, ikke minst å kunne dokumentere at den mistenkte reelle leder har kontroll over virksomheten, bankkonti og verdier.

Konkurs og stråmannsvirksomhet som forretningsidé

Bob, en mann i førtiårene kom til Norge i 2006 fra et EU-land. Etter en kort periode som arbeidstaker, opprettet han sin første virksomhet – et enkeltpersonforetak innen oppføring av bygg. Etter en kontroll anmeldte Skatteetaten enkeltpersonforetaket for manglende bokføring og skatte- og avgiftsunndragelse.

Da enkeltpersonforetaket gikk mot konkurs opprettet Bob en ny virksomhet i ektefellens navn – denne gangen et norskregistrert utenlandsk foretak (NUF).

I den nye virksomheten ble ikke arbeidstakerne registrert i arbeidstakerregisteret slik at de kunne utstyres med HMS-kort. Det ble heller ikke ført regnskap. Arbeidstilsynet politianmeldte virksomheten.

Noen år senere avdekket Skatteetaten manglende bokføring i NUF-et, samt store betalinger til personlig forbruk. Virksomheten ble på bakgrunn av dette nok en gang begjært konkurs og politianmeldt. Ektefellen derfor idømt to års konkursskarantene.

Til tross for konkursskarantene opprettet og styrte Bob flere selskaper i årene etter. Enten ved hjelp av stråmann (ektefelle) eller i eget navn etter utløpt konkursskarantene. Alle selskapene ble kontrollert av Skatteetaten, og hver gang ble foretakene begjært konkurs på grunn av unndragelser og manglende bokføring.

Bob ble i 2017 ilagt to nye år med konkursskarantene. Ektefellen er i dag registrert med et enkeltpersonforetak innen rengjøring av bygg, opprettet i 2017. Bob er i tillegg anmeldt for smugling av sigaretter og for bedrageri ved kjøp av byggevarer til egen virksomhet på kreditt, i andres navn.

Eksemplet omhandler en person uten rolle i dag og illustrerer hvordan personer fortsetter i nye virksomheter gang på gang, uten å endre adferd. Dette til tross for å ha blitt avslørt, veiledet, sanksjonert, slått konkurs og ilagt konkursskarantene en rekke ganger.

²⁰ Brottsforebyggende rådet, BRÅ: Rapport 2016:10 Kriminell infiltrasjon av foretag.

Referanser

Arbeidstilsynet, NAV, politiet, Skatteetaten (2018). *Felles årsrapport 2017 mellom Arbeidstilsynet, NAV, politiet og Skatteetaten for styrket innsats mot arbeidslivskriminalitet.*

Brønnøysundregistrene (2018). *Bedrifts- og foretaksstatistikk*. Hentet fra: <https://www.brreg.no/produkter-og-tjenester/statistikk/bedrifts-og-foretaksstatistikk/>

Brå (2016). *Kriminell infiltrasjon av foretag. Rapport 2016:10*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Departementene (2017). *Strategi mot arbeidslivskriminalitet – Revidert 13.februar 2017*. Oslo: Arbeids- og sosialdepartementet.

Djupdal og Myhrvold-Hanssen (2017). *Arbeidslivskriminalitet kan bekjempes*. Oslo: Skatteetaten.

Gottschalk, Petter (2015). *Kjennetegn ved hvitsnippforbrytere*. Oslo: Magma 6/2015.

Haakaas, Einar (2017). *Svartmaling. Kriminelle bygger Norge*. Oslo: Kagge Forlag.

Kripos (2017). *Menneskehandel i Norge – kriminelle aktører. Et situasjonsbilde basert på politiets kilder*. Oslo: Politiet.

Kripos (2015). *Tendrapport 2016. Organisert og annen alvorlig kriminalitet i Norge*. Oslo: Politiet.

Nasjonalt tverretatlig analyse- og etterretningssenter (2017). *Arbeidslivskriminalitet i Norge. Situasjonsbeskrivelse 2017*. Oslo: NTAES.

Nationella underrättelsecentret, Nuc (2017). *Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2018-2019*. Stockholm: Polismyndigheten.

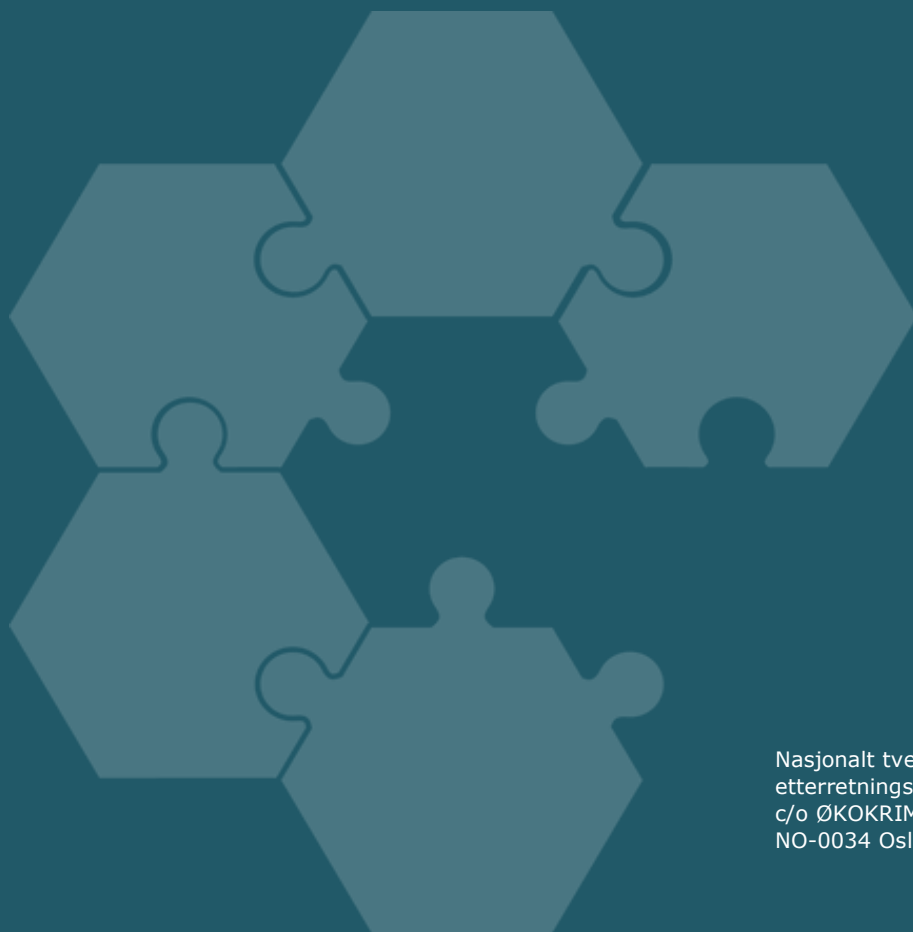
Politiet (2018). *STRASAK-rapporten. Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling. Første tertial 2018*. Oslo: Politiet, 01.06.2018.

Statistisk Sentralbyrå, SSB (2018). *Antall virksomheter i Norge etter størrelse, 26. januar 2018*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/statistikker/virksomheter>

Statistisk Sentralbyrå, SSB (2018). *Opna konkursar etter konkurstype og næring 2008-2018*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/08551>

ØKOKRIM (2018). *Trusselvurdering 2018*. Oslo: ØKOKRIM.

ØKOKRIM (2017). *Konkurskriminalitet. Oppdatert 29.juni 2017*. Hentet fra: <https://www.okokrim.no/konkurskriminalitet.422272.no.html>

Nasjonalt tverretatlig analyse- og
etterretningssenter
c/o ØKOKRIM, Postboks 8193, dep.,
NO-0034 Oslo